

حمله به هندوستان داده، باطل کند. در مقابل دولت انگلستان متعهد شده بود که اگر یکی از کشورهای اروپایی به ایران حمله کند، آن کشور اسلحه و مهمات و یا کمک مالی در اختیار ایران قرار دهد.

پس از انعقاد عهدنامه مجمل، فتحعلی‌شاه، «میرزاابوالحسن خان شیرازی (ایلچی)» را به‌عنوان وزیرمختار فوق‌العاده عازم لندن کرد. از سوی دولت انگلستان هم، «سرگور اوزلی» به جای «سرهارد فورد جونز» به‌عنوان وزیر مختار جدید به ایران آمد. وی مأموریت داشت که قرارداد جدیدی را که در عهدنامه مُجمل پیش‌بینی شده بود، با ایران منعقد سازد که در نهایت در تاریخ ۱۱۹۱ ه‍. ش / ۱۸۱۲ م، با نام «قرارداد مُفَصَّل» بین «اوزلی» و دولت ایران به امضا رسید. این قرارداد شرح مفصل‌تر عهدنامه مجمل بود و تنها فرقی که با قرارداد قبلی داشت، یکی این بود که دولت انگلستان متعهد شده بود که در مقابل جنگ با یک کشور اروپایی، سالانه دوپست هزار تومان به ایران بپردازد و دیگر اینکه در جنگ بین انگلیس و افغان‌ها، ایران از انگلیسی‌ها پشتیبانی کند، اما اگر جنگی بین ایران و افغانستان اتفاق افتاد، انگلستان هیچ تعهدی در مقابل ایران نداشته باشد.

یک ماه پس از امضا قرارداد مفصل، ناپلئون در ژوئن

۱۸۱۲ به روسیه اعلام جنگ داد، در نتیجه دو ماه بعد روس و انگلیس پیمان اتحاد نظامی علیه ناپلئون امضا کردند. این پیمان در زمانی منعقد شد که سیسیلیانف، فرمانده سپاه روسیه در جنگ اول ایران و روس به قتل رسیده بود و به دلیل ناکامی جایگزین او، گودوویچ در تصرف ایران، روحیه ایرانی‌ها تقویت شده بود؛ برای همین روس‌ها با ارائه شروطی در خواست صلح کردند، اما عباس‌میرزا ولیعهد با توجه به پیروزی ایران بنا را بر ادامه جنگ گذاشت تا روس‌ها را تنبیه کند، اما ناگهان صحنه جنگ عوض شد. مستشاران نظامی انگلستان از ایران می‌روند و ترکمن‌های خراسان هم شورش می‌کنند و تمام این‌ها باعث شد تا سپاه ایران در اصلاندوز شکست بخورد. اینجا بود که دولت انگلیس وارد شده و پیشنهاد میانجیگری می‌دهد تا بین دو طرف صلح شود؛ صلحی که به «قرارداد گلستان» و از دست رفتن ولایت ساحلی دریای سیاه و باکو و دربند و شیروان و بخش‌های زیادی از ایران منجر شد.

انگلیسی‌ها، پیش از انعقاد عهدنامه گلستان در ۱۸۱۳، بر اساس قرارداد «مفصل»، مکلف به حمایت از ایران در برابر هجوم دولت‌های اروپایی شده‌بودند؛ اما با تشکیل جبهه متحد روسیه تزاری و بریتانیا، علیه ناپلئون، انگلیس با بی‌تفاوتی از کنار تعهداتش عبور کرد و ترجیح داد که ایران را با مشکلاتش تنها بگذارد اما این رویکرد، تنها وجه خیانت انگلیس به ایران، در ماجرای انعقاد عهدنامه گلستان نبود؛ دولتمردان انگلیسی‌که می‌خواستند به هر ترتیب، رضایت متحد جدید را جلب کنند، نقشی اساسی در تحمیل این عهدنامه به ایران ایفا کردند. «سرگور اوزلی»، وزیرمختار انگلیس که دولتمردان قاجار بارها از وی به دلیل بی‌ادبی و توهین‌های مکررش، به دولت انگلیس شکایت کرده‌بودند، با پرخاش و تهدید به فتحعلی‌شاه همانند که از حمایت انگلیس در برابر روسیه تزاری خبری نیست و شاه بی‌کفایت قاجار به سرعت در برابر این تهدیدات، قطع کمک مالی سالانه ۲۰۰ هزار تومانی، جازد و با وجود اصرار «عباس‌میرزا» بر تداوم جنگ و اعزام نیروهای داوطلب به شمال آذربایجان، تن به خفت تسلیم در برابر متجاوزان داد. منابع ایرانی از اعمال فشار اوزلی به فتحعلی‌شاه سخنی به میان نمی‌آورند. اما در واقع تهدید اوزلی به قطع مقرری سالانه، فتحعلی شاه را که نشان داده بود حتی المقدور از پرداخت هزینه قشون عباس‌میرزا خودداری می‌کرد، در وضعیت بفرنجی قرار داد و او مجبور به صلح شد. اوزلی با خارج کردن افسران انگلیسی از خدمت ارتش ایران، ثابت کرده بود که تصمیم انگلستان برای قطع حمایت از ایران در صورت ادامه جنگ بسیار جدی است. نیروی نظامی ایران به‌ویژه اسلحه و مهمات و گلوله‌های توپ آن وابسته به واردات از هندوستان بود، بنابراین امتناع آن کشور از دادن تسلیحات و هزینه قشون ایران، فتحعلی‌شاه را که همواره به‌دنبال به دست آوردن حمایت یک قدرت اروپایی برای ادامه جنگ با روس‌ها بود، بسیار ترساند. اوزلی علاوه بر این تهدید، برای جلب رضایت شاه موافقت نمود اعانه مالی به قشون ایران تا آخر سال ۱۲۲۹ق / ۱۸۱۴م پرداخت شود. در همین ارتباط اوزلی در نامه‌ای به لرد کاسلری، وزیر خارجه انگلستان می‌نویسد: «قطع جنگ در آن ایام بحرانی، برای اروپا نهایت ضرورت داشت و فتحعلی شاه بدون پرداخت آن پول یا توقف جنگ موافقت نمی‌کرده است.»

اوزلی اگرچه ایرانیان را با توجه به قول و قرار روس‌ها برای اعاده سرزمین‌ها متقاعد به صلح نمود، اما خودش معتقد بود که روس‌ها اهداف دور و درازی در ایران دارند و حرف‌های آن قابل اعتماد نیست. او در نامه‌ای دیگر به لرد کاسلری، می‌نویسد: «بر اثر فراهم شدن موجباتی به لطف آن حضرت اشرف اکنون من قادرم به متفقان نازنین خود روس‌ها، حتی در این ناحیه دورافتاده جهان کمک کنم[...]. تا روس‌ها بتوانند نیروهایی را که برای دفاع از گرجستان مهیا ساخته بودند به جنگ دشمن مشترک ما فرانسه گسیل دارند.»

اوزلی برای اعاده سرزمین‌ها متقاعد به صلح نمود، اما خودش معتقد بود که روس‌ها اهداف دور و درازی در ایران دارند و حرف‌های آن قابل اعتماد نیست. او در نامه‌ای دیگر به لرد کاسلری، می‌نویسد: «بر اثر فراهم شدن موجباتی به لطف آن حضرت اشرف اکنون من قادرم به متفقان نازنین خود روس‌ها، حتی در این ناحیه دورافتاده جهان کمک کنم[...]. تا روس‌ها بتوانند نیروهایی را که برای دفاع از گرجستان مهیا ساخته بودند به جنگ دشمن مشترک ما فرانسه گسیل دارند.»

اوزلی اگرچه ایرانیان را با توجه به قول و قرار روس‌ها

احتمالی ناپلئون به هند، به فرانسویان یاری رساند. این اخراج شامل کارکنان کمپانی هند شرقی در ایران نیز می‌شد و ایران همچنین باید با نیروهای افغانستانی که در قندهار مشغول جنگ با نیروهای انگلستان بودند سازش کرده و به آنها کمک کند. همه اینها برای این بود که ناپلئون قصد حمله به هند و تسخیر این کشور را داشت.

با این حال، فرانسه در جنگ دیپلماتیک در ایران شکست خورد و موفق به اجرای هیچ‌یک از مفاد عهدنامه نشد. ناپلئون، امپراطور فرانسه، در پی شکست در نبرد با روس‌ها عهدشکنی کرد. او با امضای قرارداد تیلسیت با الکساندر اول امپراطور روسیه به هیچ‌کدام از تعهدات قبلی خود در قبال ایران عمل نکرد. چراکه از اول فرانسه با انگیزه‌های متفاوت روابط خود با ایران را گسترش داده بود و این کشور که همواره برپایه معادلات قاره اروپا و روابط خود با انگلیس و روسیه عمل می‌کرد، به محض به دست آوردن خواسته‌های خود، ایران را در دریای پرتلاطم حوادث بین‌المللی رها ساخت. انعقاد قرارداد فین‌کنشتاین نوعی فرصت‌سوزی برای ایران بود، چراکه اگر ایران در جبهه جنگ با روسیه به صورت مستقیم با روس‌ها وارد مذاکره می‌شد، می‌توانست وضعیت بهتری را در صحنه مذاکرات سیاسی به دست آورد. لازم به ذکر است دولت روسیه که در آن سال‌های انعقاد این قرارداد از فرانسه شکست خورده بود، سفیر فوق‌العاده‌ای را به منظور انعقاد صلح به ایران فرستاد. اما فتحعلی‌شاه که تحت تأثیر پیروزی‌های ناپلئون قرار گرفته و متکی به آن بود، پیشنهادهای روسیه را بدون جواب گذاشت و فرصت مناسب برای بازپس‌گیری شهرهای اشغال‌شده ایران در قفقاز را از دست داد. این جزو نخستین تجربه‌های تلخ دیپلماتیک ایران در دوره نوین دیپلماسی جهان بود، اما آخرین آن نبود.

در خصوص اینکه آیا فرانسه با انعقاد قرارداد صلح با روسیه به ایران خیانت کرد یا خیر؟! بین تاریخ‌نگاران ایرانی و حتی اروپایی، بحث و نظرهای متفاوتی وجود دارد. برخی از آنها، بر خلاف نقل رایج در باب خیانت فرانسوی‌ها، معتقدند که، «معاهده صلح میان روسیه و فرانسه ربطی به ایران نداشت و ناپلئون در راستای تضعیف بیشتر انگلستان به سمت روسیه نیز متمایل شد. حتی او به‌رغم بی‌میلی ایران برای ادامه همکاری با این فرض که فرانسه به ایران خیانت کرده است، باز هم به ایران پیشنهاد داد که وضعیت «فین‌کنشتاین» را ادامه دهند. به بیان دیگر، هدف فرانسه در هر دو قرارداد (فین‌کنشتاین با ایران) و (تیلسیت با روسیه) مقابله و تضعیف جایگاه انگلستان بود و ناپلئون هیچ‌وقت برای قطع معاهده با ایران پیشگام نشد و عامل این رویداد انگلستان بود.» به عبارتی انگلیسی‌ها که معاهده «فین‌کنشتاین» را علیه منافع خود در منطقه می‌دیدند تلاش کردند تا آن را از بین ببرند. ولی وقتی مقاومت مقامات سیاسی ایران را دیدند به تهدید، تلمیع، فشار و فریبکاری روی آوردند. در این میان فتحعلی‌شاه تحت تأثیر انگلیسی‌ها و انگلوفیل‌ها به این باور رسید که توافق میان فرانسه با روسیه عملاً توافق «فین‌کنشتاین» را از بین برده است و لذا بار دیگر به سمت انگلستان روی آورد. «دست‌پاچگی، اطلاعات محدود از اروپا و فریبکاری انگلستان باعث شد تا ایران به گمان اینکه توافق میان روسیه و فرانسه علیه ایران است «معاهده فین‌کنشتاین» را لغو کند و در ادامه نیز ایران چاره‌ای نداشت جز اینکه به سمت انگلستان برود.»

► روی آوردن مجدد به انگلستان و از مفصل تا عهدنامه گلستان

به هر روی و فارغ از هر دیدگاهی، بدون شک تأثیر امضای صلح روس و فرانسه بر روابط خارجی ایران بسیار مهم بود، زیرا پس از اینکه ایران «از اتحاد با فرانسه در مقابل روسیه ناکام شد، به‌ناچار سیاست تمایل مجدد به انگلستان را در پیش گرفت و امضای معاهده صلح بین فرانسه و روسیه- تیلسیت- باعث تسریع در روند این سیاست شد.» دولت انگلستان که منظر چنین فرصتی بود، دو هیئت سیاسی و دیپلماتیک از هندوستان و انگلستان عازم ایران کرد تا زمینه‌های همکاری روابط خارجی دو کشور را بررسی کنند. هیئت اول که در سال ۱۸۰۵ برای بار دوم به ریاست «سر جان مالکوم» از هند اعزام شده بود و شرایط و درخواست‌های سنگینی را مبنی بر واگذاری چند جزیره در جنوب و تسهیلاتی را در دریای مازندران می‌خواست، با شکست روبه‌رو شده بود؛ پس از هشت ماه اقامت در شیراز ایران را ترک کرد و به هندوستان بازگشت. اما هیئت سیاسی دوم که به ریاست «سر هارد فورد جونز بریجز» که با هدایای فراوان از انگلستان عازم دریاب فتحعلی‌شاه شده بود، مورد توجه درباریان ایران قرار گرفت و با «میرزا شفیع‌خان مازندرانی» صدراعظم وقت ایران وارد مذاکره و گفت‌وگو شد.

سرانجام مذاکرات نماینده سیاسی انگلیس و مقامات ایرانی منجر به انعقاد عهدنامه مودت و اتحاد بین دو کشور در تاریخ ۱۸۸ ه‍. ش / ۱۸۰۹ م گردید که به نام «عهدنامه مُجَمَّل» معروف است. به موجب عهدنامه مجمل، اتحاد همیشگی بین دو دولت اعلام گردید و دولت ایران متعهد شده بود که کلیه قراردادهایی را که با سایر دولت‌های اروپایی منعقد کرده و به آنها اجازه عبور از خاک ایران برای

دیپلمات‌ها

تبریک سران کشورهای خارجی به رئیس‌جمهور منتخب ایران

با اعلام نتایج انتخابات ریاست‌جمهوری ایران، سیل پیام‌های تبریک از سوی سران کشورهای خارجی به مسعود پزشکیان، رئیس‌جمهور منتخب ایران جاری شد. نخستین پیام‌های تبریک در ساعات اولیه صبح روز شنبه از سوی رئیس مجلس ملی پاکستان، وزیر خارجه ونزوئلا و رئیس‌جمهور پاکستان صادر شد. الهام علی‌اف، رئیس‌جمهور آذربایجان نیز با تبریک به مناسبت پیروزی مسعود پزشکیان از او دعوت کرد تا به باکو سفر کند. علاوه بر رئیس‌جمهور آذربایجان، رؤسای جمهوری ازبکستان، تاجیکستان، نخست‌وزیر ارمنستان و دبیرکل سازمان همکاری شانگهای هم پیروزی مسعود پزشکیان را در انتخابات ریاست‌جمهوری تبریک گفتند. الکساندر ووچیچ، رئیس‌جمهور صربستان، نخستین رهبر اروپایی بود که پیروزی پزشکیان را در انتخابات ریاست‌جمهوری تبریک گفت.

ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهور روسیه نیز در پیامی ریاست‌جمهوری مسعود پزشکیان را تبریک گفت. در این پیام آمده‌است: «جناب آقای پزشکیان، تبریک صمیمانه من را به مناسبت انتخاب خود به‌عنوان رئیس‌جمهور جمهوری اسلامی ایران پذیرا باشید. روابط روسیه و ایران دوستانه و بر پایه حسن همجواری است. مسکو و تهران به‌طور مؤثر تلاش‌های خود را برای رسیدگی به مسائل جاری در دستور کاربین‌المللی هماهنگ‌می‌کنند.» پوتین در پیام خود تصریح کرد: «امیدوارم فعالیت‌های شما به‌عنوان رئیس‌جمهور به گسترش بیشتر همکاری‌های سازنده‌دوجانبه‌در تمام‌زمینه‌ها،بمنفع ملت‌های دوستانمان و به نفع ارتقای امنیت و ثبات منطقه باشد.» شی جین‌پینگ، رئیس‌جمهوری چین و نازندرامودی، نخست‌وزیر هندوستان نیز در پیام‌هایی جداگانه پیروزی مسعود پزشکیان را در انتخابات ریاست‌جمهوری ایران تبریک گفتند.

کشورهای عربی نیز از پیش از ظهر شنبه، پیام‌های تبریک‌خودرا خطاب‌به رئیس‌جمهوری منتخب ایران صادر کردند. پادشاه و ولیعهد عربستان سعودی، سلطان عمان، رئیس‌اماراتمتحده عربی، امیرقطر، امیر و ولیعهد کویت، پادشاه بحرین، رئیس‌جمهور و نخست‌وزیر عراق در پیام‌هایی جداگانه پیروزی پزشکیان را در انتخابات ریاست‌جمهوری تبریک گفتند و برای او آرزوی موفقیت کردند. محمد بن راشد آل مکتوم، نخست‌وزیر امارات و حاکم دبی با انتشار پیامی به زبان فارسی در شبکه اجتماعی ایکس (تویتر سابق) نوشت: «پیروزی رئیس‌جمهور منتخب، دکتر مسعود پزشکیان را در انتخابات ریاست‌جمهوری چهاردهم جمهوری اسلامی ایران تبریک عرض می‌نمایم. امید است دو کشور، با تقویت هر چه بیشتر روابط دوجانبه به سود ملت و کشورهای خود، به گسترش صلح، ثبات و شکوفایی در منطقه یاری نمایند.» بشار اسد، رئیس‌جمهور سوریه نیز در پیامی ضمن تبریک به مناسبت برگزاری موفقیت‌آمیز انتخابات ریاست‌جمهوری و انتخاب مسعود پزشکیان، نوشت: «کشور همواره مقاوم شما یکی از مهم‌ترین کشورهای است که ما خواهان اوج روابط با آن هستیم زیرا این روابط ریشه‌دار طی دهه‌ها احترام متقابل و فهم مشترک و اصول ثابت به‌وجود آمده و ایران و سوریه همواره به این اصول پایبند بوده‌اند.» بشار اسد تأکید کرد: «ما با شما در راستای تقویت روابط راهبردی سوریه و ایران و گشودن چشم‌اندازهای نویدبخش جدید برای همکاری دوجانبه فعالیت و کوشش خواهیم کرد و مقاومت همان خط مشی مشترک باقی خواهد ماند که در مسیر آن برای صیانت از عزت کشورمان و دفاع از منافع ملت‌هایمان گام برمی‌داریم.» انور ابراهیم، رئیس‌جمهور مالزی نیز در پیامی تصریح کرد: «صمیمانه‌ترین تبریک خود را به دکتر مسعود پزشکیان به دلیل پیروزی در انتخابات ریاست‌جمهوری ایران می‌گویم. این نتیجه، روح پرجنب و جوش دموکراسی ایران را منعکس می‌کند و آینده‌ای نویدبخش را برای ایران انعکاس می‌دهد.»

وی در این پیام تبریک به نهمین رئیس‌جمهوری اسلامی، تأکید کرد: «ایران با تمدن غنی و کهن خود جایگاهی منحصربه‌فرد و برجسته در تاریخ جهان دارد. ظرفیت روابط مالزی و ایران بسیار زیاد و پر از امید است. ما مشتاقانه منتظر تقویت سازوکارهای دوجانبه خود برای تعمیق و گسترش همکاری بین دو کشور هستیم.»